

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 112 1991

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-87666-05-07

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1992

av. Man har brukat anta att han stötte på sagan strax innan stycket skrevs. Inte heller denna lilla bok nämner Strindberg någonsin, framgår det av Lindströms register. Däremot har Lindström på annat sätt gjort sannolikt att Strindberg verkligen intresserat sig för boken, ty i *Strindberg och böckerna II* kan man läsa att han lånat den från Kungliga biblioteket mellan den 29 april och den 3 maj 1880. Han har alltså först lånat boken och därefter införskaffat den. Rimligen har han funnit den intressant.

Det är en generös gåva Lindström överräckt till Strindbergsforskningen. Vidtog man sedan en annan praktisk åtgärd som att flytta Strindbergs sista bibliotek från Blå Tornet – där det står mest som museiföremål – till Kungliga biblioteket, där det självklart hör hemma tillsammans med Gröna säcken och annat material, kunde den som fått sin aptit väckt av Lindströms böcker enklare än nu utnyttja materialet. I och med att Strindberg hade den goda vanan att läsa med pennan i hand föreligger här ett stort och tacksam – numera överblickbart – material att bearbeta.

Hans-Göran Ekman

Hans-Göran Ekman: *Klädernas Magi. En Strindbergsstudie*. Gidlunds. Sthlm 1991.

Att Strindberg klädde sig mycket elegant – ja, skulle kunna karakteriseras som en snobb – är allmänt omvittnat. Detta hans klädintresse kommer också till synes i hans diktning och om klädernas funktion framför allt i hans dramatik har nu Hans-Göran Ekman skrivit en detaljspäckad bok med titeln *Klädernas Magi. En Strindbergsstudie*.

Ekman studie vittnar om stor förtrogenhet med Strindbergs verk och den allt rikare Strindberglitteraturen. Tyngdpunkten ligger vid analyser av *Herr Bengts hustru*, *Marodörer*, *Fröken Julie*, *Advent*, *Brott och brott*, *Ett drömspel*, *Abu Cassems tofflor* och *Svarta handsken*, men Ekman gör djupdykningar även i andra dramer, prosaverk och poesi. En undersökning med titeln »Strindberg's Use of Costume in Carl XII and Christina» kommer tydligen att publiceras på annat håll. Den nu föreliggande studien låter oss ana att det säkert inte finns ett klädesplagg i Strindbergs diktning, brev eller dagböcker, som Ekman inte noterat. Man är honom tacksam att han här inte redovisar dem alla.

Teatersemiotiken har under de senaste decennierna ständigt diskuterats – men i jämförelse med alla teoretiska utläggningar som gjorts, har mycket litet konkret analysarbete blivit utträttat. Här har vi dock en semiotik i praktik, som inte tyngs av semiotikens esoteriska begreppsapparat eller dogmatism. Ekman vill se kläderna som »symboler» med en »psykologisk laddning» och nyckelordet blir då deras »funktion». Han vill också ta fram den »privata innebörd» (s. 6) som kläderna hade för Strindberg själv, vilket innebär att biografiska data kommer till stor användning i studien. Ibland är man rädd att Ekman är på väg mot tvättnote- (här klädnote-)forskning, men han är klok nog att inte dra några växlar på det materialet.

Ekman är medveten om att den »privata innebörd»

den går sannolikt inte alltid ut över rampen» men hävdar att den är »av betydelse för en djupare förståelse av såväl pjäserna som författarpersonligheten» (s. 173). Framför allt den senare, skulle man vilja tillägga. Strindberg som personlighet kommer en sällsam nära i denna bok, vilket ju är helt i linje med den biografiska inriktning, som Strindbergsforskningen under senare år återvänt till.

Ekman tar således fram flera bevis på att Strindberg var »sko- och foffetischist» – dock »av det ickepatologiska slaget» (s. 24) – vilket kommer till uttryck såväl i privatliv som i diktning. Skor och fötter hade tydligen för Strindberg en mycket stark erotisk laddning. Ekman citerar bl. a. Strindberg själv i ett brev till den första hustrun, Siri von Essen: »O, låt mig ligga på mitt ansigte och kyssa dina knäppkängor tills jag blir svart som den bleka döden om mina blåa läppar!» (s. 22). Ekman kan inte låta bli att nämna att Siri dessutom hade extremt små fötter – bara 17–18 cm. Han nämner vidare den lilla bambustolen i tamburen på Karlavägen, där dikteren brukade ta av Harriet Bosse galoscherna (s. 143) och den sista förlovningspresenten – den till Fanny Falkner – som bestod av »ett par grön- och brunrandiga grova sportstrumpor» (s. 157). Strindbergs ofta upprepade fascination inför kvinnor i pojke- eller manskläder både i verkliga livet och i nattdrömmar hör också hit. Hur laddade kläderna var för Strindberg framgår av att han ofta talar om människornas »orena linne», dvs. underkläder, och hans sysskon har berättat att han som barn gick in i garderoben för att byta kläder.

Ekman studie tar sitt avstamp i den viktiga klädscenen i *Herr Bengts hustru*: Margits krona, krans och slöja hänger på en stol efter bröllopsnatten med Bengt. På golvet står henne skor. Biktfadern kommer in, får syn på klädesplaggen, blir erotiskt upphetsad och utgjuter sig tills han faller »på knä vid brudens skrud; tar upp en sko ock kysser den» (s. 21). Skokyssar hittar vi vidare i *Fröken Julie* och *Leka med elden*.

I de naturalistiska pjäserna blir kläderna »fångstredskap», varmed kvinnan fångar mannen i olika »fångstscener». Ekman analyserar noga kängorna i *En dåres försvarstal*, spetsmorgonrocken i *Marodörer*, sjalen och tvångströjan i *Fadren*, näsduken och klänningsärmen i *Fröken Julie* och sjalen i *Leka med elden*. Han kunde dock ha gjort ett större nummer av Grevens stövlar i *Fröken Julie*, som det med jämna mellanrum refereras till från dramats början till dess slut.

Att även Strindberg privat kunde arrangera dylika »fångstscener» visar de många klädbytena i *Kristina*. Ekman kallar dem »en erotisk list». Med dessa »5 herrliga kostymer» ville Strindberg vinna Harriet Bosses gunst.

Genom denna fokusering på kläderna kan Ekman göra en nytolkning av den »blida» rollfiguren Jeanne i *Brott och brott*. När Jeanne skickar halsduk och handskar till Maurice, gör hon det för att »snärja» honom. Hennes gest blir av samma slag som den »vidlyftiga» Henriettes i en liknande situation. »Båda kvinnorna är vampyrer», konstaterar Ekman, vilket väl kan diskuteras (s. 101).

I *Ett drömspel* förekommer ett (kläd)skåp i scenen i Förälldrahemmet. Ekman kopplar skickligt samman detta skåp med dörren med fyrväpplingen i Teaterkorridoren och de därpå följande scenerna. Dörren, bakom vilken »världsgåtans lösning» skulle dölja sig men som visar sig dölja »intet», blir därmed också en symbol för skuld känslorna – på samma sätt som *klädskåpet* i *Till Damaskus III* (s. 133). Det stjärntäcke som också förekommer i *Ett drömspel* har Ekman lika litet som någon annan lyckats ge någon intressantare symbolik. Portvakterskan började ju verka på stjärntäcket fyra år efter det att hennes fästman givit sig iväg. Ekman hävdar att täcket skulle vara en symbol för den »aldrig fullbordade kärleken mellan Portvakterskan och fästmannen» (s. 110) men går inte in på det faktum att Strindberg »tappar bort» stjärntäcket. Det återkommer inte i slutet av dramat. Så skulle aldrig Ibsen ha gjort – för att nu göra en jämförelse som Ekman ibland gör.

I *Ett drömspel* förekommer ju på slottstaket »en blomknopp i form av en krona». Denna krona vill Ekman se som en *törnekrona* av samma slag, som den som Dottern kröner Advokaten med. På det verbala planet kan man nog få denna association, men visuellt stämmer det sämre (s. 119).

De biografiska tolkningarna blir styrande ju senare pjäserna är skrivna. När Dottern i slutet av *Ett drömspel* tar av sig skorna och lägger dem i elden, är detta enligt Ekman ett uttryck för »Strindbergs farväl till erotiken» (s. 131): »efter besvikelsen i samband med samlivet med Harriet Bosse» låter han Dottern bränna sina skor, vilket skulle innebära »det symboliska avskedstagandet från erotiken» (s. 158).

Svanevit skrevs ju före *Ett drömspel* och under förlovnings tiden med Harriet Bosse. Här blir blommor Strindbergs fotfetischism åter upp. *Svanevit* är av den elaka Styvmodern förbjuden att tvätta sina fötter och vill därför inte visa dem för Prinsen i en högst traumatisk scen. På »privatplanet» skulle de smutsiga fötterna syfta på Harriets »orenhet» (s. 128). Strindberg misstänkte på goda grunder att hon »haft något slags förhållande med bl. a. skådespelaren August Palm» (s. 191). Enligt Ekman spelar foten i *Svanevit* »en viktig roll i en affär mellan författaren och den skådespelerska för vilken rollen var skriven» (s. 129). När sedan Fanny Falkner (sedermera Strindbergs sista »fästmö») skulle spela rollen, skrev »titulär-regissör» Strindberg till henne: »Glid hastigt öfver den farliga scenen med foten!» (s. 131).

Ur den ofta med nedlåtenhet betraktade *Abu Cassems tofflor* utvinner Ekman en rad komplikationer och dolda djup, varav mycket är »delvis hemligt också för författaren själv» (s. 156). I *Ett drömspel* hade ju Strindberg enligt Ekman försökt göra sig kvitt erotiken genom att låta Dottern offra sina skor i elden och när »Konservatorn i *Taklagsöl* kastar upp sin hustrus röda tofflor i ett träd, är denna gest ett uttryck för Strindbergs desperata vilja att bli kvitt den sexuella problematiken» (s. 158). *Abu Cassems tofflor* karakteriserar Ekman som »ett intermezzo, framkallat av en tillfällig förälskelse och en förhastad förlovnings» (med Fanny Falkner, s. 164). Hela dramat handlar om hur Abu Cassem försöker bli av med ett

par gamla tofflor: han kastar dem i sjön, han gräver ner dem och vill till slut bränna dem – men utan att lyckas. Enligt Ekman gestaltas här symboliskt »Strindbergs brottnings med sina egna sexuella impulser» (s. 158). Just när man dragit en lättadens suck att Ekman – till skillnad från exempelvis Sprinchorn i sin klassiska »Logiken i Ett drömspel» – inte läser in sexualsymboler överallt, hävdar Ekman apropå första aktens scenbild i *Abu Cassems tofflor* att det »naturligtvis är omöjligt att inte uppfatta fontänen mitt på scenen som en fallossymbol och vattenporten som symbol för kvinnans kön» (s. 159). Till Ekmans försvaret skall väl påpekas att han inte går vidare på denna linje och att symboler aldrig bara betyder en sak utan alltid också något annat.

I *Svarta handsken* genomför Strindberg på sin ålders höst enligt Ekman »en veritabel garderobsstädning». Kläderna frigörs från sin erotiska laddning genom att kappan och galoscherna inte längre får tillhöra en kvinna utan ett litet barn. Däremot kan den gamle fetischisten Strindberg låta »försoningstanken genomsyra rekvisita och kostymer» (s. 172). Det är en intressant utveckling, som Ekman här kartlagt.

Som synes är mycket i Ekmans studie centrerat kring Strindbergs person och därför svårt att direkt omsätta på teatern. Vi har dock kommit den klädesatte diktaren närmare in på livet. Kanske kan vi också lära oss att i uppsättningar av Strindbergs dramer med större omsorg välja kläder och handskas med dem som de erotiskt laddade föremål Ekman visar att de är.

Richard Bark

PS. Den 11 juli 1908 flyttade Strindberg in i »Blå tornet», Drottninggatan 85, där numera Strindbergsmuseet är inrymt. Gautauadressen är fortfarande densamma – inte nummer 80 som Ekman vill ha det till. Det var Strindbergs närmast föregående bostad i det numera rivna »Röda huset», Karlavägen 40, som sedermera blev nummer 80. DS.

Wilhelm Friese: *Neuere skandinavische Literatur. Erster Bericht: 1960–1975*. Bern, Frankfurt/M., New York 1986. (Jahrbuch für Internationale Germanistik. Reihe C: Forschungsberichte. Bd. 3.) – Margherita Giardino Lokrantz: *Selma Lagerlöf ur italienskt perspektiv*. Lagerlöfstudier 1990.

Lutz Rühling: *Die Abwehr des ennui. Modernität und Moderne im lyrischen Werk Gustaf Frödings*. Vandenhoeck & Ruprecht 1990. – Ingvald Rosenblad: *Samtida kritik i svensk press av Gustaf Frödings diktsamlingar 1891–1898*. (Gustaf Fröding-sällskapet XXIII.) 1991.

Marcus Galdia: *Begründungsprobleme der Södergran-Philologie*. Peter Lang 1989. – Inge Suchsland: »At elske og at kunne» *Weiblichkeit und symbolische Ordnung in der Lyrik von Edith Södergran*. Peter Lang 1990. Edith Södergran: *Dikter och aforismer*. Redigerade av Holger Lillqvist. (Svenska litteratursällskapet i Finland.) Helsingfors 1990.